

מלחמת הקיום

■ פְּרָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן

יעקב אבינו מניח את שתי ידיו על מנשה ואפרים ומברך:

”הַמְלֵאךָ הַגָּאֵל אֶתִּי מִכָּל רָע יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אָבִתִּי אַבְרָהָם וַיִּצְחָק.”

(בראשית מח, טז)

למה התכוון יעקב אבינו באמרו ”וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי”?

יעקב מתכוון לעלייתם של מנשה ואפרים בדירוג הדורות. עד עתה נקראו בני יוסף, מעתה יקראו בני יעקב. לא ’יוסף’ יקרא אביהם של מנשה ואפרים, אלא ’יעקב’ יקרא אביהם. שנאמר.

”וַעֲתָה שְׁנֵי בָנָיָהּ הַנּוֹלָדִים לָהּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בָּאִי אֵלַי מִצְרַיִמָּה לִּי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה פְּרָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִּי.”

(שם, פסוק ה)

לחלוקת עם ישראל ל-12 שבטים, יש משמעות רבה. המספר הזה, הוא מספר החודשים בשנה והוא מספר האלכסונים בצלעות הקובייה.

12 חודשים, הם תוצאה של 12 סיבובי הירח סביב כדור הארץ. בתקופה הזאת הוא משלים כמעט סיבוב אחד סביב השמש.

הצטרפותם של מנשה ואפרים במקומו של יוסף למספר היסודי הזה, היא אירוע רב משמעות בחייו של יעקב אבינו. הפעולה הזאת משלימה את הנבואה ההיסטורית בברכת יצחק אבינו ליעקב:

”וְאֵל שְׁדֵי יְבָרֵךְ אֶתְךָ וַיְפָרֵךְ וַיְרַבֵּךְ וְהָיִיתָ לְקַהֲל עַמִּים.”

(בראשית כח, ג)

מבחינת מחנה ישראל, הוספת מנשה ואפרים במקום יוסף, מאפשרת לשבט לוי לעבור למרכז, יחד עם אוהל מועד. בכל רוח מארבעת רוחותיו של שבט לוי, השומר על אוהל מועד במדבר, ניצבים שלושה שבטים.

מבחינת חודשי השנה, הצטרפותם של מנשה ואפרים מגדילה את חודשי השנה מ-12 ל-13. החודש הנוסף הוא אדר ב' הנקרא חודש העיבור. הוא מתווסף בערך פעם אחת ב-3 שנים (במדויק: 7 פעמים בכל – 19 שנים).

תפקיד החודש הנוסף הזה הוא לתאם בין חודשי הלבנה ובין שנת החמה, המבטאת סיבוב שלם של כדור הארץ סביב השמש. כלומר, ברגע שיוסף נחלק לשני שבטים – למנשה ואפרים, נקבע היסוד להתאמת חודשי הלבנה לשנת החמה, באמצעות חודש נוסף.

על פי זה נבין גם את חלומו של יוסף על השמש והירח. לא ייתכן שהירח ירמוז לאמו, שהרי היא לא הייתה בין החיים. אלא הרמז הוא על זכייתו של יוסף במנשה ואפרים, זכייה המבשרת על חיבור שנת החמה לחודשי הלבנה (השמש והירח).

עם הגיעו לארץ ישראל, חוזר ה' ומתגלה ליעקב אבינו, ומבטיח לו את ברכת יצחק:

”וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֶל שְׂדֵי פְּרָה וְרֵבָה גֹי וְקָהֵל גֹּיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ.”

(בראשית לה, יא)

ברכת ה' נאמרת אחרי שיעקב הוליד 11 ילדים. מכאן שהביטוי ”גֹי וְקָהֵל גֹּיִם” מכוון לשלושה. לבנימין (גוי), מנשה ואפרים (קהל גוים).

באותן מילים בדיוק, חוזר יעקב ומדגיש באזני יוסף:

”אֶל שְׂדֵי נְרָאָה אֲלִי בְלוֹז בְּאַרְץ כְּנָעַן וַיְבָרַךְ אֹתִי. וַיֹּאמֶר אֲלִי הִנְנִי מִפְּרָךְ וְהִרְבִּיתִךָ וְנָתַתִּיךָ לְקָהֵל עַמִּים.”

(בראשית מח, ג-ד)

יעקב אבינו משתף את יוסף בסוד עיצוב גבולות עם ישראל בתוך עמי תבל:

(דברים לב ה)

”יֵצֵב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.”

כלומר, מנשה ואפרים המגדילים את מספר שבטי ישראל מ-12 ל-13, מכינים את עם ישראל לקראת אופיו המיוחד, המשלב במניינו את חודשי הלבנה (12) יחד עם שנת החמה (בתוספת חודש העיבור), וְהִמְמַצֵּב את עצמו בין בני עשו (המונים לחודשי החמה) ובין בני ישמעאל (המונים לחודשי הלבנה).

רבנו משה בן נחמן (הרמב"ן) בפירושו לתורה (דברים, פרשת וזאת הברכה), מצביע על תופעה מופלאה.

המספר שתים עשרה, הוא מספר המתלווה באופן קבוע אל שבטי ישראל. משום כך, בכל פעם שנזכרים מנשה ואפרים במקום יוסף, נעלם שמו של שבט אחר משאר השבטים, וכך המספר הזה נשאר קבוע. כך מסביר הרמב"ן את תופעת היעלמותו המוזרה של שבט שמעון משאר השבטים, בברכת משה לישראל. ההסבר הוא, שמשה בירך את מנשה ואת אפרים בנפרד.

מענה נבין טוב יותר, מדוע מיד אחרי ברכת יעקב לבניו מופיע הפסוק המסכם:

"כָּל אֱלֹהֵי שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר..."

(בראשית מט, כח)

■ שְׁמַעוֹן וְלוֹי אֲחִים

על פי היסוד שהניח הרמב"ן, נוכל להבין את המניע למתחים ששררו בין האחים.

"וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו הֲנֵה בַעַל הַחֲלָמוֹת הַלְזָה בָּא. וְעַתָּה לָכוּ וְנַהַרְגֵהוּ"

(בראשית לז, יט-כ)

שני האחים האנונימיים האלה היו שמעון ולוי, אשר עמדו מול יוסף ובקשו להרגו. בתוך תוכם חשו חרדה. הם סברו, שיוסף עומד לרשת את מקומו של אחד מהם שייעלם ממפת שבטי ישראל. מלחמתם מול יוסף, הייתה בעצם מלחמה על עצם קיומם, כמיסדיו של העם הרוחני והמשמעותי ביותר בהיסטוריה של העולם כולו. מדהים להיווכח, כי לחרדתם של שמעון ולוי יש בסיס. בכל פעם שמופיעים בתורה שמות כל השבטים ובתוכם מנשה ואפרים כשני שבטים, שבט אחד מן הזוג 'שמעון ולוי', נעלם.

הדוגמאות הבאות ימחישו זאת.

בהשתתפותם של השבטים בחנוכת המזבח (במדבר פרק ז), נזכר שמם של מנשה ואפרים ונעלם שמו של **שבט לוי**. ואילו בברכת משה לישראל, שבה הזכיר בנפרד את מנשה ואת אפרים, נעלם שמו של **שמעון**.

ההיעלמות הזאת אינה רק באופן סמלי בפסוקי התורה בלבד, אלא משמעותית עם השלכות במציאות.

כאשר עם ישראל התנחל בארץ ישראל, התחלקה הארץ על פי מפתח השבטים.

בחלוקה זו, שבט לוי לא קיבל נחלת אדמה מוגדרת וכמוהו שבט שמעון. אלא ששבט שמעון התנחל בתוך נחלת שבט יהודה, ושבט לוי קיבל 42 ערים, תרומה מאת אחיו השבטים (בנוסף על שש ערי המקלט).

”צו את בני ישראל ונתנו ללויים מנחלת ארצות ערים לשבת.” (במדבר לה, ב)

כלומר, מנשה ואפרים קיבלו נחלה מוגדרת בעוד ששמעון ולוי, לא קיבלו כל נחלה.

■ ותקרא את שמו יוסף

בתחרות העזה שהתחוללה בין האימהות, ילדה לאה אימנו ליעקב שישה בנים. אילו הייתה חלוקה שוויונית, הרי כל אם הייתה יולדת שלושה בנים. גם בלהה וזלפה היו יולדות שלושה שלושה.

כאשר ילדה לאה את לוי, השלימה את מכסתה לשלושה. כעת היא יכולה לומר:

”הפעם ילדה אישי אלי.” (בראשית כט, לד)

הבן הרביעי, שהוא 'יהודה', היה תוספת. משום כך מצהירה לאה:

”הפעם אודה את ה'.” (שם, פסוק לה)

בלהה וזלפה, ילדו כל אחת שני בנים. לאה משלימה בעוד שני בנים את החסר לשפחות, והם יששכר וזבולון.

כאשר ילדה רחל את יוסף, התפללה ואמרה:

”...יוסף ה' לי בן אחר.”

בן, הוא בנימין. אך מיהו זה "אחר" המשלים לשלושה?

באותו סגנון התפלל יעקב אבינו, כאשר שלח את בנימין עם אחיו למצרים.

”ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין.”

(בראשית מג, יד) מיהו זה ה"אחר"?

יש כאן רמז עמוק מאוד.

ה"אחר" רומז לחלוקת שבט יוסף לשנים – מנשה ואפרים. כך השלימה רחל באמצעות יוסף את שלושת הבנים שהיה עליה להוליד. בקריאת שם יש הטלת תפקיד. התפקיד האמיתי שהטילה רחל על יוסף היה להשלים את השבט הנוסף. לכן קראה את שמו 'יוסף'.

לפי חשבוננו של הרמב"ן, היה צריך להיעלם אחד מבניה של לאה. נראה שהכוונה לאחד מארבעת הבנים הראשונים, היות ויששכר וזבולון, היו השלמה לבלהה וזילפה.

ניתן את דעתנו לעובדה, שארבעה אחים היו דומיננטיים במכירת יוסף. ראובן שמעון לוי ויהודה.

ראובן ויהודה נזכרו בשם, שמעון ולוי לא הוזכרו בשם. שמעון ולוי ביקשו לפגוע ביוסף, ראובן ויהודה הצילו אותו ממוות. ביטוי לכך נמצא בברכת משה לראובן:

"יִחִי רְאוּבֵן וְאֵל יְמֹת". (דברים לג, ו)

ובברכת משה ליהודה:

"שָׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה וְאֵל עֲמֹו תְּבִיאֶנּוּ". (שם, פסוק ז)

■ אַחְלָקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֶם בְּיִשְׂרָאֵל

הטעות הטרגית של לוי הייתה, שהוא פחד שיוסף דוחק אותו החוצה ממעגל האחים. אך התכנון האלוקי היה אחר לגמרי. לוי לא היה צריך להידחק החוצה, אלא לחדור פנימה. לוי לא חזה, שהיעלמותו היא התעלותו הרוחנית לדרגת המרכז הרוחני של כלל שבטי ישראל.

בסדר חניית שבטי ישראל במדבר, היה שבט לוי במרכז שבטי ישראל, סביב המשכן. אמנם, שבט לוי לא קיבל נחלה בארץ ישראל, אבל התורה מדגישה:

"וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו, ה' הוּא נַחֲלָתוֹ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לוֹ". (דברים יח, ב)

שבט לוי היה לעם ישראל כנשמה בתוך הגוף. מתאים מאוד להכרזת משה רבנו:

"מִי לֵה' אֱלֹהֵי, וַיֵּאֲסֹפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לְוִי". (שמות לב, כו)

הביטוי "לֵה' אֱלֹהֵי", מזכיר את אשר אמרה לאה "יִלְוֶה אִישִׁי אֵלָי". (בראשית כט, לד)

נשים לב לאות ו' במילה לוי. האות הזו מציינת את האות ו' מְשֵׁם ה'.

אם נחלק את המילה לוי לשנים נקבל: ו' לִי, או ה' אֱלֹהֵי.

אילו היה לוי יודע זאת, היה מחבק ומרומם את אחיו יוסף במקום לפגוע בו.

שמעון ולוי היו בעלי כוחות גדולים וצירופם יחד היה הרה אסון. עיר שלמה נהרגה כתוצאה מחיבור שניהם. לולי התערבות ראובן ויהודה, לא היה יוסף בין החיים.

ביודעו את עצמת הכוח הפנימי הזה, הועיד להם יעקב בברכתו את הדברים הבאים:

”אֲחַלְקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֵם בְּיִשְׂרָאֵל”.

הם לא יפעלו יחדיו אלא יתפזרו בתוך עם ישראל כולו. שבט לוי יגיע לכל בית בישראל כדי לקבל תרומות ומעשרות, ושבט שמעון ייהפך למלמדי תינוקות, וסופרים הכותבים ספרי תורה תפילין ומזוזות. ראויה לציון העובדה, שבנוסף לשש ערי המקלט, גם ארבעים ושתים ערי הלויים, שימשו כערי מקלט לרוצחים בשגגה. זה כעין תיקון למעשה שמעון ולוי בעיר שכם.

■ הצירופים הנכונים

כל השתלשלות האירועים המרתקת, אך גם הטרגית, של יוסף ואחיו, הייתה תוצאה של צרופים שְׁגוּיִים שיצרו מתח וקרע. הבה נעקוב אחר שיבוץ צירופים משתנה, של ארבעת השבטים האלה: יוסף, יהודה, שמעון, לוי.

”וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו הֲנֵה בָעַל הַחַלְמוֹת הַלְזָה בָּא. וְעַתָּה לָכֵן וְנַהַרְגֶהוּ”.

(בראשית לז, יט-כ)

זו הייתה תוצאת הצירוף הראשון והקשה מכולם: שמעון ולוי מול יוסף. בניסיון לתקן את הצירוף הזה, התבצע צירוף שגוי נוסף. יוסף לוקח את שמעון לבית הסוהר במצרים ושולח את האחים הביתה.

”וַיִּקַּח מֵאֲתָם אֶת שְׁמֵעוֹן וַיֹּאסֶר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם”.

(בראשית מב, כד)

מתברר כי גם החיבור הזה של יוסף ושמעון לא היה מוצלח, כי הוא הוליד מאסר. הניסיון השלישי היה המפגש הדרמטי בין יהודה ליוסף. מפגש זה עתיד להיות גם המפגש באחרית הימים. עץ יוסף ועץ יהודה עתידים להיות לעץ אחד, כנבואת יחזקאל. המפגש הזה החל אמנם במסלול התנגשות, אך בכל זאת הניב את התגלות יוסף. המתח הגדול בין יהודה ליוסף נשאר למשך דורות רבים. הצירוף האמיתי היה צריך להיות כך: יוסף ולוי מצד אחד, יהודה ושמעון מצד שני. משה רבנו ידע את הסוד הזה.

”וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ.” (שמות יג, ט)

משה רבנו הוא משבט לוי. שבט שיייעודו הוא להפיץ את אור התורה ואור הנשמה בקרב ישראל, לוקח אתו את כוח העשייה של שבט יוסף. מנגד, יהודה מצרף אליו את שמעון בחלוקת הנחלות בארץ ישראל, וכפי שנזכר בספר יהושע.

”מִחֶבֶל בְּנֵי יְהוּדָה נִחַלְתָּ בְּנֵי שִׁמְעוֹן, כִּי הָיָה חֶלֶק בְּנֵי יְהוּדָה רַב מֵהֶם וַיִּנְחֲלוּ בְּנֵי שִׁמְעוֹן בְּתוֹךְ נַחֲלָתָם.” (יהושע יט, ט)

יהודה, שהוא הכוח המלחמתי, לוקח אתו סופרים ומלמדי תינוקות, בבחינת 'ספרא וסייפא'.

■ זיכוך הקנאה

שמעון ולוי קנאו את קנאת דינה אחותם וידם אחזה בחרב מלחמה. לאט לאט התבררה התכונה הזאת, ונפרדה לקודש ולחול. שבט לוי התעלה בקדושה ונענה לקריאת משה בעקבות עוון עגל הזהב.

”וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לָהּ אֵלֵי. וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי. וַיֹּאמְרוּ לָהֶם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ חֶרְבּוֹ עַל יָרְכּוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה.” (שמות לב, כז)

הקנאה הזו התבררה כקנאת קודש, ועל כן זכו להיות השבט הנבחר אשר ישרת את ה'.

לעומתו, שבט שמעון הדרדר עד למצב שבו הגן שבט שלם על נשיאם זמרי בן סלוא, אשר לקח אליו לאוהל את כזבי בת נשיא מִדְיָן הנכרייה בצורה מכוערת לעיני כל העם.

זהו בעצם אותו מעשה שכם בדינה, אבל במהופך.

כעת, התייצב לוי מול שמעון. פנחס בן אלעזר משבט לוי, גלחם בזמרי בן סלוא נשיא שבט שמעון. בכך עצר את המגפה מעל ישראל.

שבט לוי זכה והפך את הגזירה של יעקב ”אֲחֻלְקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצִים בְּיִשְׂרָאֵל” לברכה. זה התרחש בברכת משה לשבטו: ”יִזְרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרַתְךָ לְיִשְׂרָאֵל.” (דברים לג, י)

הכוהנים והלויים העוברים מבית לבית בעם ישראל ומקבלים תרומות ומעשרות, מלמדים את העם תורה ויראת שמים. המפגש עם כל בית ישראל, מרומם את מדרגתו הרוחנית של בעל הבית, הגומל מצידו חסד גשמי עם הכהן הבא אליו. מנגד, שבט שמעון הופך את שנאתו לאהבה גדולה. מלמדי התינוקות משבט שמעון משפיעים חיבה ותורה על ילדי ישראל, בכל מקום אליו הם מגיעים. מכל הניתוח הזה אנו למדים, כי בהכרה עמוקה בתכונות ובכוחות המיוחדים שה' חנן כל אחד מאתנו, טמונה ברכה עצומה ותיקון לכלל כולו.

